

GRZEGORZ POŹNIAK
Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego
<https://orcid.org/0000-0002-0529-1025>

Moritz Brosig (1815–1887) – działalność organoznawcza na Śląsku Opolskim na podstawie zbiorów Archiwum Państwowego w Opolu

1. Moritz Brosig (1815–1887) i jego pisma – 2. Pisma Moritza Brosiga w zbiorach
Archiwum Państwowego w Opolu – 3. Omówienie dokumentów

Najprościej można by zacząć niniejszy artykuł od prezentacji sylwetki Moritza Brosiga (1815–1887), całość zaś zwieńczyć omówieniem dokonywanych przez niego ocen eksperckich, które dotyczyły organów piszczałkowych na Śląsku Opolskim. Tego rodzaju działanie odpowiadałoby w pełni pryncypiom metodologicznym. Jednakże pisząc już artykuł o działalności rzeczoznawcy od organów, Wilhelma Osburga (1859–1929)¹, autor niniejszego artykułu starał się uniknąć wszelkiej schematyczności i – czasami idącej za tym – powierzchowności. Śląsk – zarówno Dolny, jak i Górny – był miejscem spotkania kultur², które owocowało w zakresie

¹ Zob. Grzegorz Poźniak, 2015. Wilhelm Osburg (1859–1929) – opinia rzeczoznawcy o organach Paula Berschdorfa w Wierzchu. W *Śląskie organy IV. Materiały konferencji organoznawczej zorganizowanej przez Katedrę Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego oraz Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej w dniu 18 marca 2015* (Sympozja 87). Red. Grzegorz Poźniak, Piotr Tarlinski, 73–92. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

² Zob. np. Remigiusz Pośpiech, 2004. *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku* (Z Dziejów Kultury Chrześcijańskiej na Śląsku 29). Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

budownictwa instrumentów m.in. organami piszczałkowymi, których jakość przetrwała do czasów współczesnych, stając się asumptem dla określenia „śląski krajobraz organowy” (*Orgellandschaft Schlesien*)³. Projektowanie, a potem budowanie nowych instrumentów opierało się m.in. o konsekwentnie prowadzoną działalność, polegającą na zaangażowaniu szerokiego grona osób, które odpowiadały za sporządzenie dokumentacji, zaplanowanie i zrealizowanie finansowania inwestycji, analizę i ocenę projektów organmistrzowskich oraz, wreszcie, jakość rzemieślniczą, także spełniającą wyśrubowane normy, skonkretyzowane od 1895 r. we wzorcach, które przedkładał Związek Organmistrzów Niemieckich (*Bund Deutscher Orgelbaumeister* – BDO)⁴.

Podczas badań prowadzonych przez piszącego te słowa w Archiwum Państwowym w Opolu, których celem było udokumentowanie działalności firmy organmistrzowskiej *Berschdorf* na Śląsku Opolskim⁵, natknięto się na szereg opinii rzeczoznawczych dotyczących organów. Jest to niezwykle interesujący i bogaty zestaw dokumentów, pełen ciągle nieodkrytej jeszcze wiedzy o śląskim budownictwie organowym XVIII–XX w. Przed współcześnie pracującymi organoznawcami stoi wielkie wyzwanie badawcze. Niniejszy artykuł wpisuje się właśnie w tego typu badania i ma na celu przedstawienie Moritza Brosiga jako rzeczoznawcy od organów na podstawie dokumentów zgromadzonych w Archiwum Państwowym w Opolu.

1. Moritz Brosig (1815–1887) i jego pisma

Moritz Brosig (ur. 15 października 1815 r. w Lisich Kątach [niem. Fuchswinkel], zm. 24 stycznia 1887 we Wrocławiu)⁶ był śląskim muzykiem, organistą i kompozytorem. Jego twórcza działalność koncentrowała się na szeroko pojętej

³ Poźniak. 2015. Wilhelm Osburg, 73.

⁴ Zob. www.deutscher-orgelbau.de, (14 VIII 2012).

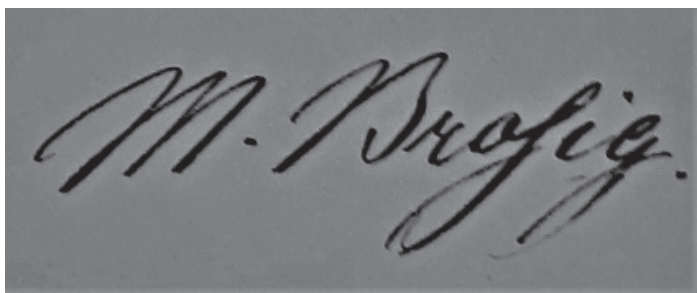
⁵ Zob. Grzegorz Poźniak. 2019. *Firma organmistrzowska „Berschdorf” z Nysy Działalność na Opolszczyźnie na podstawie zbiorów Archiwum Państwowego w Opolu* (Muzykologia Opolska * Studia i Materiały 5). Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

⁶ Zob. np. Waldemar Matysiak. 1934. *Breslauer Domkapellmeister von 1831–1925*. Düsseldorf: G.H. Nolte; Alois Schirdehahn. 1936. *Domkapellmeister Professor Dr. Moritz Brosig. Züge aus seinem und seiner Eltern Leben*. Neisse: Verl. d. Neisser Zeitung; Piotr Świerc. 1990. Maurycy Brosig – śląski kompozytor i wirtuoz organowy. W *Tradycje śląskiej kultury muzycznej*. Red. Maria Zduniak, 61–64. Wrocław: Wrocław: Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego; Piotr Tarlinski. 2019. *Muzyka kościelna na Górnym Śląsku w kontekście cecyliantyzmu i przemian społecznych (1868–1918)* (Z Dziejów Kultury Chrześcijańskiej na Śląsku 99). Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 463–469; Rudolf Walter. 1988. *Moritz Brosig (1815–1887). Domkapellmeister in Breslau*. Dülmen: Laumann.

muzyce liturgicznej. Tak też należy lokować jego aktywność jako organoznawcy: dedykował ją liturgii. Nie sposób przybliżyć tutaj sylwetki kapelmistrza katedry wrocławskiej. Warto nadmienić, że związany był z Uniwersytetem Wrocławskim, gdzie zdobył doktorat z filozofii, pracując później jako wykładowca, co także uwyraźnia się w jego pismach jako rzeczoznawcy od organów.

W Archiwum Państwowym w Opolu znajdują się dokumenty, sporządzone przez Moritza Brosiga jako organoznawcę, poczynając od 1871 r., kończąc zaś na 1884 r. Pisane były atramentem na kartach czerpanego papieru. Kapelmistrz katedry wrocławskiej sporządzał charakterystycznie swoje opinie, stosując ich w miarę symetryczną, „kolumnową” budowę. Dokument w lewej kolumnie wskazywał jego temat, poniżej zaś, w prawej, następowała zasadnicza jego część, po czym, znowu w lewej kolumnie wskazany był odbiorca pisma: *Königliche Regierung – Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen in Oppeln*. Każdy z dokumentów opatrzony jest miejscem i datą napisania oraz sygnowany podpisem autora.

Z charakteru pisma oraz zawartości merytorycznej przebija Brosig jako osoba

wysoce uporządkowana i kulturalna, odnosząca się do wszystkich swoich kontrahentów z szacunkiem, a nawet daleko idącym unizieniem (podpisuje się np. jako *gehorsamster* – „najposłuszniejszy” lub *in tiefster Ehrfurcht* – „z najgłębszym podziwem”). Wyrażane opinie mają formę otwartą, dyskusyjną, nie wykluczając ewentualnych innych rozwiązań. Brosig jest powściągliwy i oszczędny w słowach, nie rozpisuje się wtedy, kiedy sprawy wydają mu się być klarowne – przeciwnie: traktuje sprawę skrótowo i precyzyjnie, formułując swoje stanowisko. Ale równocześnie w kilku dokumentach daje się poznać jako nad wyraz kompetentny i rzeczowy fachowiec. W takich sytuacjach nie ogranicza się w wyrażaniu swojego zdania; uzasadnia je, nie pozostawiając swoich zleceńodawców w jakimś decyzyjnym *dubium*. Poza tym Brosig jawi się jako wysoce rzetelny współpracownik. Zawiadamia odpowiednio wcześniej rejencję opolską o swojej nieobecności, która wiązała się na ogół z pobytami w sanatorium (zarówno jego samego, jak i małżon-

ki). Jednocześnie w sprawach naglących nie odmawiał swojej pomocy także wtedy, kiedy przebywał na kuracji.

Charakter pisma kapelmistrza katedry wrocławskiej jest tak specyficzny i niezmienny, że w gąszczu dokumentów nie trzeba szukać jego podpisu, by być pewnym, iż natrafiło się na opinię jego autorstwa. Jednocześnie nie sposób tych dokumentów przeoczyć.

Poniżej przedstawiona zostanie odnaleziona dokumentacja po sporządzeniu transkrypcji. W nielicznych przypadkach dokonano pewnych uproszczeń zapisu, choć zachowane zostało podobieństwo do konstrukcji oryginalnych dokumentów oraz używanego ówczesnie języka niemieckiego (np. *Abtheilung, unterthänigst*). Transkrypcje nie zachowują natomiast oryginalnych linii tekstowych.

2. Pisma Moritza Brosiga w zbiorach Archiwum Państwowego w Opolu

1871

Zawiadomienie o nieobecności

W jednostce archiwalnej *Orgelbauten*⁷ pod datą 12 lipca 1871 r. znajduje się list Moritza Brosiga skierowany do rejencji opolskiej, w którym zwraca się on z prośbą o nieprzesyłanie mu dokumentów związanych z organami na czas jego nieobecności w dniach od 2 sierpnia do 4 września 1871 r., związanej z pobytem w sanatorium.

Königliche Hochlöbliche Regierung!

Der Königl. Musikdirektor, Domkapellmeister Brosig bittet ganz gehorsamst etwaige Orgelbauten betreffende Aufträge während seiner Badereise hochgeneigtest zurückzubehalten.

Einer Königl. Regierung beehre ich mich ganz unterthänigst anzuzeigen, daß ich einen Theil meiner Ferien an der Universität, und zwar vom 2ten August bis zum 4ten September zu einer Badereise zu verwenden genöthig bin, und daher ganz gehorsamst bitte, etwaige Orgelbauten betreffende Aufträge vom 23ten Juli an bis zu meiner Rückkehr hochgeneigtest zurückhalten zu wollen.

⁷ Archiwum Państwowe w Opolu (dalej: APO): *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – General-Akten betreffend Orgelbauten*, 3.4.1823–31.5.1935, nr 83, p. 179–180.

Breslau, d. 12ten Juli 1871

Einer Königlichen Hochlöblichen Regierung

*gehorsamst
Moritz Brosig*

Prudnik, kościół ewangelicki (niem. Neustadt)⁸

W 1871 r. rada parafialna kościoła ewangelickiego zwróciła się do rejencji opolskiej ze wskazaniem konieczności naprawy organów. Instrument został przeglądnięty przez organmistrza Haasa z Baborowa (tego dokumentu nie ma w jednostce archiwalnej), po czym przedłożył on kosztorys przedwykonawczy. Rejencja opolska wysłała go do zaopiniowania Moritzowi Brosigowi. Kapelmistrz katedry wrocławskiej w swojej opinii z 13 grudnia 1871 r. odnotował:

Orgelreparatur in der evang. Pfarrkirche zu Neustadt O/Schl.

Breslau, 13 Dezember 1871

Zu dem anbei zurückfolgenden Kostenanschlage betreffend die Orgelreparatur in der evang. Pfarrkirche zu Neustadt O/Schl. erlaube ich mir ganz gehorsamst zu bemerken, daß für die Arbeiten angesetzten Preise sehr mäßige sind, und daß eine umfassende Reparatur der Bälge, bei der durch h. Haas beschriebenen desolaten Beschaffenheit unumgänglich nöthig ist.

Die von h. Haas vorgeschlagenen Anlage eines 2ten Klavieres, empfehle ich auf das allerdringendste und zwar nicht nur aus dem von ihm angegebenen, allein schon hinreichenden Gründen, sondern auch deshalb, weil 1ten das Werk die für eine zweiklavierige Orgel nöthige Anzahl von Stimmen hat, weil 2ten h. Haas die Anlage für verhältnismäßig niedrige Kosten herstellen will, und weil endlich 3ten eine einklavierige Orgel eine Anzahl der schönsten Orgelvorträge – Choralvorspiele mit hervortretender Chormelodie und [Toir's?] ganz ausschließt.

Ob das Werk eine Pedalkoppel hat, ist aus dem Kostenanschlage nicht ersichtlich dieselbe, wäre bei dieser Gelegenheit ebenfalls unbedingt anzubringen.

M. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abth. Für Kirchen- und Schulwesen
zu Oppeln*

⁸ APO: Rejencja Opolska, t. I: Rejencja Opolska – Königliche Regierung zu Oppeln. Abtheilung des Innern – Acten betreffend Bauangelegenheiten bei der evangelischen Kirche zu Neustadt, Januar 1840–9.12.1886, nr 321.

1872

Zawiadomienie o nieobecności

W jednostce archiwalnej *Orgelbauten*⁹ pod datą 2 lipca 1872 r. znajduje się list Moritza Brosiga skierowany do rejencji opolskiej, w którym zawiadamia o trwającym w dniach od 1 sierpnia do 13 września pobycie w sanatorium. W związku z tym prosi, aby nie przysyłać mu w tym czasie dokumentów związanych z organami.

Hochlöbliche Königliche Regierung!

Orgelbauangelegenheit

Einer Königl. Hochlöbl. Regierung erlaube ich mir ganz unterthänigst anzuzeigen, daß ich am 1ten August eine sechswöchentliche Badereise, behufs Gestellung meiner Gesundheit anzutreten genöthigt bin und daher ganz gehorsamst bitte, etwaige in diesen Zeitraum treffende Aufträge, bezüglich der Revision, von Orgelbauanschlügen, hochgeneigtest bis zum 13ten September zurückhalten zu wollen.

*Einer Hochlöblichen Königlichen Regierung
gehorsamster*

M. Brosig

Königl. Musikdirektor und Domkapelmeister

Breslau, d. 2ten Juli 1872

1873

Zawiadomienie o nieobecności

W jednostce archiwalnej *Orgelbauten*¹⁰ pod datą 22 lutego 1873 r. znajduje się list Moritza Brosiga skierowany do rejencji opolskiej, w którym zawiadamia o zaleceniu lekarskim wyjazdu do Karlowych Warów (niem. Carlsbad) w związku z kamicą żółciową jego żony. W związku z tym przesyłanie dokumentów związanych z organami możliwe jest jedynie po ośmiu dniach po Wielkanocy.

⁹ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – General-Akten betreffend Orgelbauten*, 3.4.1823–31.5.1935, nr 83, p. 181–182.

¹⁰ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – General-Akten betreffend Orgelbauten*, 3.4.1823–31.5.1935, nr 83, p. 183–184.

Königliche Hochlöbliche Regierung!

Gesuch des Musikdirector, Domkapelmeister M. Brosig etwaige Orgelbaurevisionsaufträge hochgeneigtest bis 8 Tagen nach Ostern zurückhalten zu wollen.

Einer Königl. Hochlöbl. Regierung erlaube ich mir ganz gehorsamst anzuzeigen, daß ich mit meiner Frau, welche in jüngster Zeit von den heftigsten Gallensteinleiden heimgesucht worden ist, auf Anordnung des Arztes eine baldige Reise nach Carlsbad antreten soll.

In Folge dessen bin ich genöthigst Euer Königl. Hochlöbl. Regierung ganz gehorsamst zu bitten etwaige Aufträge, betreffend die Revisionen von Orgelbaukostenanschlägen bis zu meiner Rückkehr, welche spätestens 8 Tage nach Ostern erfolgen soll, hochgeneigtest zurückhalten zu wollen.

In tiefster Ehrfurcht

*Einer Königlichen Hochlöblichen Regierung
gehorsamster*

M. Brosig

Königl. Musikdirector und Domkapelmeister

Breslau, d. 22ten Februar 1873

W piśmie z 6 kwietnia 1873 r. M. Brosig zawiadomił rejencję opolską o swoim powrocie i gotowości podjęcia zaległych orzeczeń organozawczych.

Königliche Hochlöbliche Regierung!

In dem ich mir erlaube Einer Königlichen Regierung anzuzeigen, daß ich von meiner Reise zurückgekehrt bin, bitte ich zugleich ganz gehorsamst, mir etwa zurückgebliebene Orgelbaurevisionsarbeiten gefälligst zusenden zu wollen.

*Einer Königlichen Hochlöblichen Regierung
gehorsamst*

M. Brosig

Breslau, d. 6ten April 1873

1874

Głogówek, kościół zakonny pw. św. Franciszka (niem. Ober-Glogau, Kuratalkirche)¹¹

Zbiory jednostki archiwalnej dotyczące organów w dzisiejszym kościele zakonnym pw. św. Franciszka w Głogówku rozpoczynają się od pisma Moritza Brosiga z 27 lipca 1874 r. Dokument dotyczy naprawy organów. Czytamy w nim:

*Orgelreparatur in der katholischen Curatalkirche in Ober-Glogau
Breslau, 27 Juli 1874*

Zu dem Kostenanschlag betreffend die Reparatur der Orgel in der katholischen Kuratalkirche in Ober Glogau, welchen ich anliegend zurücksende, erlaube ich mir folgendes ganz gehorsamst zu bemerken:

a) Im Pedal ist dieselbe Stimme zweimal vorhanden – Octavbass ist eben nichts Anders als Principalbass – wenn nicht etwa für eine von beiden, was sehr wahrscheinlich, eine falsche Bezeichnung gewählt worden ist. Sollten indaß beide Stimmen wirkliche Principale sein, dann würde es sich sehr empfehlen, eine derselben in ein Violoncello 8' umzugestalten.

b) Im Falle die Orgel keine Pedalkoppel hat, ist es nothwendig eine solche anzubringen, die jedoch so konstruirt sein muß, daß beim Gebrauche derselben die Manualtasten nicht heruntergezogen werden durch die Pedalkoppel wurde hier noch der große Vortheil erzielt, daß der Bordun 16' des Hauptwerkes auch im Pedal, welches nothwendig noch eine dritte 16 füssige Stimme haben möchte, Verwendung fände.

Im Uebriegen ist nichts gegen den Kostenanschlag zu erinnern und sind auch die Preise mäßige.

M. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen
in Oppeln*

¹¹ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Königliche Regierung zu Oppeln, Abteilung für Kirchen- und Schulwesen – Akten betreffend Bauten der kath. Kirche, Pfarrei usf. zu Oberglogau, Kreis Neustadt (Kuratalkirche)*, vom 1869 bis 1876, nr 584.

Krapkowice-Otmęt (niem. Ottmuth)¹²

28 września 1874 r. rada parafialna w Otmęcie zwróciła się do rejencji opolskiej z prośbą o sfinansowanie prac organmistrzowskich przy organach kościoła parafialnego, które miał przeprowadzić organmistrz Hoffmann z Grodkowa. Przedłożył on kosztorys, który opiewał na kwotę 70 Marek (tego dokumentu nie ma w jednostce archiwalnej). Rejencja opolska przesłała kosztorys do Moritza Brosiga. Kapelmistrz katedry wrocławskiej pismem z 8 października 1874 r. odpowiedział:

Orgelreparatur in der katholischen Pfarrkirche zu Ottmuth

Breslau, 8. October 1874

Gegen den Kostenanschlag betreffend die Reparatur der Orgel in der katholischen Kirche zu Ottmuth, welchen ich nebst einer Beilage anliegend zurücksende, ist nichts zu erinnern.

M. Brosig

An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen in Oppeln

1875

Zawiadomienie o nieobecności

W jednostce archiwalnej *Orgelbauten*¹³ pod datą 26 lipca 1875 r. znajduje się list Moritza Brosiga skierowany do rejencji opolskiej, w którym zwraca się on z prośbą o nieprzesyłanie mu dokumentów związanych z organami na czas jego nieobecności w dniach od 3 do 31 sierpnia 1875 r., związanej z pobytem w sanatorium.

Königliche Regierung!

Unterzeichneter bittet ganz gehorsamst die Erledigung etwaiger Revisionen von zugesendnen Orgelanschlägen bis nach seiner Badereise aufschieben zu dürfen.

¹² APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Acten der Königlichen Regierung zu Oppeln. Abtheilung des Innern – betreffend Bauangelegenheiten der katholischen Kirche zu Ottmuth, Gross Strehlitzer Kreis*, 8.1.1869–16.7.1877, nr 769.

¹³ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – General-Akten betreffend Orgelbauten*, 3.4.1823–31.5.1935, nr 83, p. 207–208.

Einer Königlichen Regierung beehre ich mich ganz gehorsamst anzuzeigen, daß ich einen Theil meiner Ferien an der Königlichen Universität, und zwar vom 3ten bis zum 31ten August zu einer Badereise zu verwenden genöthig bin, und daher ganz gehorsamst bitte, die Erledigung etwaiger Revisionen von Orgelanschlägen bis nach Beendigung dieser Reise aufschieben zu dürfen.

In tiefster Ehrfurcht verharet

Einer Königlichen Regierung

Gehorsamster

M. Brosig

Kgl. Musikdirektor und Domkapellmeister

Breslau d. 26 Juli 1875

Dobrzeń Wielki (niem. Gross Doebern)¹⁴

W 1867 r. rada parafialna w Dobrzeńcu Wielkim rozpoczęła starania o przeprowadzenie remontu organów w miejscowym kościele parafialnym. Kosztorys na naprawę instrumentu przedłożył organmistrz Haas z Głubczyc. Dokument był opatrzony datą 5 marca 1867 r. Prace jednak nie zostały podjęte. Powrócono do tej sprawy w połowie ósmej dekady XIX w. Zwrócono się wtedy o opinię do Moritza Brosiga. W jego piśmie z 25 października 1875 r. czytamy:

*Orgelreparatur in der katholischen Pfarrkirche zu Groß Döbern, Kreis Oppeln
Breslau, 25 October 1875*

Gegen den Kostenanschlag zu der Orgelreparatur in der katholischen Pfarrkirche zu Groß Döbern, welchen ich nebst 2 Zeichnungen anliegend zurücksende, ist nichts zu erinnern.

Es wird jedoch, um das Pedal bei Vorträgen mit vollem Werke obligat behandeln zu können, nothwendig zu sein, die Orgel mit einer Pedalkoppel zu versehen, welche in das Regierwerk des Manuals so eingreift, daß beim Gebrauche derselben die Manualtasten nicht heruntergezogen werden. Die Kosten für so eine solche Koppel würden ungefähr 45 Mark betragen.

¹⁴ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Acten der Königlichen Regierung zu Oppeln. Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen – betreffend die Bauten der katholischen Kirche zu Gross Doebern, Kreis Oppeln*, 27.2.1867–19.4.1883, nr 624.

M. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen
in Oppeln*

1876

Lasocice (niem. Lassoth)¹⁵

Parafia w Lasocicach w zasadzie od początku lat 70. XIX w. próbowała rozwiązać kwestię złego stanu organów w miejscowym kościele parafialnym, poszukując rozstrzygnięcia, czy naprawiać stary instrument, czy też wybudować nowe organy. Ostatecznie zdecydowano się na drugie rozwiązanie. Kosztorys przedłożyła firma *Gebrüder Schlag* ze Świdnicy. Opatrzony był datą 10 lutego 1874 r. (ten dokument znajduje się w dalszej części jednostki archiwalnej). Z kolei do Moritza Brosiga został wysłany kosztorys drugi, opatrzony datą 28 kwietnia 1876 r. (tego dokumentu nie ma w jednostce archiwalnej). Odnosząc się do niego, kapelmistrz katedry wrocławskiej w swojej opinii z 11 lipca 1876 r. odnotował:

Orgelneubau in der katholischen Kirche zu Lassoth

Breslau, 11 Juli 1876

Zu dem Kostenanschlage des Orgelneubaues in der katholischen Kirche zu Lassoth vom 28 April d.J., welchen ich nebst 9 Beilagen und 3 Zeichnungen anliegend zurücksende, bemerke ich ganz gehorsamst folgendes:

1) Wenn es aus irgend der Raum erlaubt ist dem Pedal ein Violoncello 8' beizufügen; einmal, weil das 8füssige Element – welches nur durch die, mittels der Pedalkoppel und dem Hauptwerke zu gewinnenden zwei 8füssige Stimmen im Pedal repräsentiert wird, gegenüber den einer 8füssigen Manualstimmen, – im Pedal nicht genügend vertrefen [...] ist; und das anderemal, weil es bei einer auf dem Hauptwerke vorgetragene hervortretenden Melodie, mit schwacher Begleitung des Oberwerkes und des Pedals, an einer 8füssigen Pedalstimme fehlen würde, daß in diesem Fälle die Pedalkoppel keine Verwendung finden kann.

¹⁵ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Acten der Königlichen Regierung zu Oppeln. Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen – betreffend die Bauten der katholischen Kirche zu Lassoth, Kreis Neiße*, 10.3.1852–31.12.1930, nr 520.

2) der Hohlflöte 8' im Hauptwerke ist eine Portunalflöte 8' wegen ihrer helleren Klangfarbe vorzuziehen, zumal Flöte 8' im Oberwerk, als gedeckte Stimme etwas dunkel klingt, gleich wie die Hohlflöte.

Im Übrigen ist gegen den Kostenanschlag nichts zu erinnern und sind die Preise angemessen.

M. Brosig

An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen
in Oppeln

Zawiadomienie o nieobecności

W jednostce archiwalnej *Orgelbauten*¹⁶ pod datą 18 lipca 1876 r. znajduje się list Moritza Brosiga skierowany do rejencji opolskiej, w którym zwraca się on z prośbą o nieprzesyłanie mu dokumentów związanych z organami na czas jego nieobecności w dniach od 5 sierpnia do 4 września 1876 r., związanej z pobytem w sanatorium, na co przeznaczona będzie część ferii uniwersyteckich.

Königliche Regierung!

Unterzeichneter bittet ganz gehorsamst die Erledigung etwaiger Revisionen von Orgelanschlügen bis nach Beendigung seiner Badereise aufschieben zu dürfen.

Einer Königlichen Regierung beehre ich mich ganz gehorsamst anzuzeigen, daß ich einen Theil meiner Universitätsferien, und zwar vom 5ten August bis zum 4ten September zu einer Badereise zu verwenden genöthigt bin, und gleichzeitig ganz gehorsamst zu bitten, die Erledigung etweiger in diesen Zeitraum treffender Revisionen von Orgelanschlügen bis nach Beendigung dieser Reise aufschieben zu dürfen.

In tiefster Ehrfurcht verharret

*Einer Königlichen Regierung
gehorsamster*

M. Brosig

Kgl. Musikdirektor und Domkapellmeister

Breslau d. 18 Juli 1876

¹⁶ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – General-Akten betreffend Orgelbauten*, 3.4.1823–31.5.1935, nr 83, p. 209–210.

Pawłów (niem. Pawlau)¹⁷

Dzień później, tj. 19 lipca 1876 r., M. Brosig wysłał jeszcze do rejencji opolskiej pismo w związku z remontem organów w Pawłowie. W latach 70. XIX w. parafia ta podjęła kwestię naprawy instrumentu w miejscowym kościele parafialnym. Kosztorys przedłożył organmistrz Carl Volkmann z Gliwic (tego dokumentu nie ma w jednostce archiwalnej). Rejencja opolska postanowiła skonsultować zaplanowane prace z kapelmistrzem katedry wrocławskiej. W jego piśmie czytamy:

Orgelreparatur in der katholischen Pfarrkirche zu Pawlau

Breslau, 19 Juli 1876

Gegen den Kostenanschlag zur Orgelreparatur in der katholischen Pfarrkirche zu Pawlau, welchen ich nebst einer Beilage anliegend zurücksende, ist nichts zu erinnern.

M. Brosig

An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen in Oppeln

1877**Charbielin** (niem. Ludwigsdorf)¹⁸

W piśmie z 9 czerwca 1877 r. rada parafialna w Charbielinie zawiadomiła rejencję opolską o konieczności przeprowadzenia prac naprawczych przy organach w miejscowym kościele filialnym. Ostatnie ingerencje organmistrzowskie miały miejsce w 1846 r. i prowadziła je firma *Haas* z Baborowa. Od tamtego czasu w organach uwidoczniło się szereg usterek. Kosztorys na naprawę instrumentu przedłożył organmistrz A. Hoffmann z Nysy (tego dokumentu nie ma w jednostce archiwalnej). Prace miały opiewać na 18 637 marek. Kosztorys został przesłany do Moritza Brosiga. W jego opinii, opatrzonej datą 23 lipca 1877 r., czytamy:

¹⁷ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Akten der Königlichen Regierung zu Oppeln. Abtheilung des Innern (Geistliche Verwaltung) – betreffend Bauangelegenheiten bei der katholischen Kirche zu Pawlau, Kreis Ratibor*, 1.1.1840–8.7.1877, nr 703.

¹⁸ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Acten der Königlichen Regierung zu Oppeln, Abtheilung des Innern – betreffend Bauten der katholischen Kirche zu Ludwigsdorf, Neisser Kreis*, 4.5.1843–31.12.1905, nr 523.

Breslau, d. 14 October 1878

Angabe von dem in der
Königlichen Sächsischen
Landesbibliothek, Nr. 3168.
K. A. IX
VII

Herrn Prof. Dr. Wagner

1878/III

Gegen den Nachtrag zu
dem Buchausgabe der
Angabe von dem in der
Königlichen Sächsischen
Landesbibliothek, Nr. 3168.
K. A. IX
VII
Bibliothek und
Bibliothek zu
Breslau.

M. Profig

On

für die Königlich Sächsische
Bibliothek, Abteilung für
Bücher- und Handschriften

in
Oppeln.

*Orgelreparatur in der katholischen Fialkirche zu Ludwigsdorf, Kr. Neiße
Breslau, 23. Juli 1877*

Gegen den Kostenanschlag zur Reparatur der Orgel in der katholischen Fialkirche zu Ludwigsdorf, Kreis Neisse, weder in Bezug auf die beabsichtigten Arbeiten, noch deren Preise, etwas zu erinnern. Es wird jedoch nothwendig sein, bei dieser Reparatur, die tiefste Octave des Pedals zu vervollständigen und eine Pedalkoppel anzubringen und zwar umso mehr, als die Geiste der Orgel diese Vervollständigägen, ohne welche Vieles auf derselben nicht in ratsprechender Weise ausführbar ist, lohnt.

Ich sende den Kostenanschlag nebst einer Beilage anliegend ganz gehorsamst zurück.

M. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen
in Oppeln*

Kosztorys został skorygowany zgodnie ze wskazaniem M. Brosiga i ponownie do niego wysłany. 14 października 1877 r. kapelmistrz katedry wrocławskiej odniósł się do zrewidowanego dokumentu. W jego piśmie czytamy:

*Orgelreparatur in der katholischen Fialkirche zu Ludwigsdorf, Kr. Neiße
Breslau, 14 October 1877*

Gegen den Nachtrag zu dem Kostenanschlage der Orgelreparatur in der katholischen Fialkirche zu Ludwigsdorf, Kreis Neisse, welche ich nebst 2 Beilagen anliegend ganz gehorsamst zurücksende, ist nicht zu erinnern.

M. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen
in Oppeln*

Zawiadomienie o nieobecności

W jednostce archiwalnej *Orgelbauten*¹⁹ pod datą 23 lipca 1877 r. znajduje się list Moritza Brosiga skierowany do rejencji opolskiej, w którym zwraca się on z prośbą o nieprzesyłanie mu dokumentów związanych z organami na czas jego nieobecności w dniach od 1 sierpnia do 5 września 1877 r., związanej z pobytem w sanatorium.

¹⁹ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – General-Akten betreffend Orgelbauten*, 3.4.1823–31.5.1935, nr 83, p. 234–235.

Königliche Regierung!

Unterzeichneter bittet ganz gehorsamst Revisionen von Orgelanschlägen bis nach Beendigung seiner Badereise aufschieben zu dürfen.

Einer Königlichen Regierung beehre ich mich ganz gehorsamst anzuzeigen, daß ich meines Fußleidens wegen genöthigt bin, auch in diesem Jahre eine 4–5 wöchentliche Badereise zu unternehmen.

Infolge dessen bitte ich Eine Königliche Regierung ganz unterthänigst, etwaige in den Zeitraum vom 1ten August bis 5ten September fallende Revisionen von Orgelbauanschlägen bis nach meiner Rückkehr aufschieben zu dürfen.

In tiefster Ehrfurcht

*Einer Königlichen Regierung
gehorsamster*

M. Brosig

Königl. Musikdirektor und Domkapellmeister

Breslau, d. 23 Juli 1877

1878

Zawiadomienie o nieobecności

W jednostce archiwalnej *Orgelbauten*²⁰ pod datą 15 lipca 1878 r. znajduje się list Moritza Brosiga skierowany do rejencji opolskiej, w którym wskazuje na konieczność przerwy w pracy w związku z feriami uniwersyteckimi i wyjazdu w tym czasie do sanatorium. Kapelmistrz katedry wrocławskiej prosi o nieprzesyłanie mu dokumentów związanych z organami na czas jego pobytu w Jańskich Łąźniach k. Trutnova w dniach od 31 lipca do 4 września 1878 r.

Königliche Regierung!

Unterzeichneter bittet ganz gehorsamst, die Erledigung etwaiger Revisionen von Orgelbauanschlägen bis nach Beendigung seiner Badereise aufschieben zu dürfen.

Einer Königlichen Regierung beehre ich mich ganz gehorsamst anzuzeigen, daß ich einen Theil meiner Universitätsferien, und zwar 31 Juli bis zum 4ten Septem-

²⁰ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – General-Akten betreffend Orgelbauten*, 3.4.1823–31.5.1935, nr 83, p. 241–242.

ber zu einer Badereise nach Johannesbad bei Trautenau zu verwenden genöthigt bin, gleichzeitig ganz unterthänigst bittend die Erledigung etwaiger in diese Zeit treffender Revisionen von Orgelbauanschlügen bis nach Beendigung meiner Kur aufschieben zu dürfen.

Breslau, 15 Juli 1878

*In tiefster Ehrfurcht
Einer Königlichen Hochlöblichen Regierung*

*gehorsamster
Moritz Brosig*

Königl. Musikdirektor und Domkapellmeister

1879

Babice (niem. Babitz)²¹

W 1879 r. rada parafialna w Babicach zamierzała przeprowadzić remont organów w miejscowym kościele parafialnym. Kosztorys na prowadzenie prac przedłożył organmistrz J.M.V. Haas z Głubczyc. Był on opatrzony datą 15 lutego 1879 r. (tego dokumentu nie ma w jednostce archiwalnej). Został on wysłany do oceny M. Brosigowi do Wrocławia. Kapelmistrz katedry wrocławskiej w swojej opinii z 17 maja 1879 r. odnotował:

*Orgelreparatur in der katholischen Kirche zu Babitz, Kreis Leobschütz
Breslau, 17 Mai 1879*

Zu dem Kostenanschlag der Orgelreparatur in der katholischen Kirche zu Babitz, welchen ich nebst einem Schriftstück anliegend gehorsamst zurücksende. Ist Nachstehendes zu bemerken.

Dem sub. Posit. 9 an Stelle der 16füßigen Posaune projektirten Violoncello 8' ist ein Violoncello 16' vorzuziehen, der einen weit entsprechenderen und ausgiebigeren Ersatz für die Posaune bietet als ein Violoncello 8'

Die sub Posit. 10 vorgeschlagene Portunalflöte ist zu billigene.

Sollte die Orgel keine Pedalkoppel haben, dann ist eine solche und zwar in der Weise anzubringen, daß beim Genrauche derselben die Tasten des Manuals nicht herunter gezogen werden, in Falle sie in das Regierwerk dasselben eingreift.

²¹ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Königliche Regierung zu Oppeln. Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen – Acten betreffend Bauten der katholischen Kirche zu Babitz, Kreis Leobschütz, 17.5.1879–30.6.1935*, nr 455.

Im Uebriegen ist weder gegen die Verlegung der Bälge und die Zurücksetzung der Orgel, noch auch gegen die Preise für die einzelnen Arbeiten etwas zu erinnern.

Dr. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen
in Oppeln*

Zawiadomienie o nieobecności

W jednostce archiwalnej *Orgelbauten*²² pod datą 21 lipca 1879 r. znajduje się list Moritza Brosiga skierowany do rejencji opolskiej, w którym zwraca się on z prośbą o nieprzesyłanie mu dokumentów związanych z organami na czas jego nieobecności w dniach od 6 sierpnia do 5 września 1879 r., związanej z pobytem w sanatorium, wynikającej z konieczności leczenia nóg.

Königliche Regierung!

*Betrifft die während der Badereise des gehorsamst Unterzeichneten [ernnt.]
vorliegenden Revisionen von Orgelbauanschlügen.*

*Einer Königlichen Regierung beehre ich mich ganz gehorsamst anzuzeigen, daß
ich meiner Fußleiden wegen genöthigt bin, mich einer vierwöchentlichen Kur, und
zwar vom 6ten August bis zum 5ten September zu unterziehen.*

*Ich erlaube mir daher die gehorsamste Bitte etwaige in diese Zeit treffende Auf-
träge hinsichtlich der Revisionen von Orgelbauanschlügen hochgeneigtest – wie in
vorigen Jahre – bis nach meiner Rückkehr zu sistiren.*

Breslau, 21 Juli 1879

²² APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – General-Akten betreffend Orgelbauten*, 3.4.1823–31.5.1935, nr 83, p. 245–246.

*In tiefster Ehrfurcht verharret
Einer Königlichen Regierung*

*gehorsamster
Dr. M. Brosig Königl.
Musikdirektor und Domkapellmeister*

Gościce (niem. Gostitz)²³

W drugiej połowie 1879 r. rada parafialna w Gościcach postanowiła przeprowadzić prace naprawcze przy miejscowych organach. Miał je wykonać A. Hoffmann z Nysy, który przedłożył kosztorys przedwykonawczy (tego dokumentu nie ma w jednostce archiwalnej). 13 listopada 1879 r. rejencja opolska zwróciła się do Moritza Brosiga z prośbą o ocenę kosztorysu. 24 listopada 1879 r. kapelmistrz katedry wrocławskiej napisał:

*Orgelreparatur in der katholischen Pfarrkirche zu Gostitz
Breslau, 24 November 1879*

Gegen den Kostenanschlag zur Orgelreparatur in der Pfarrkirche zu Gostitz, welchen ich nebst einem Schriftstück anliegend ganz gehorsamst zurücksende, ist nichts zu erinnern.

Dr. M. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen
in Oppeln*

Głogówek, kościół zakonny pw. św. Franciszka (niem. Ober-Glogau, Kuratialkirche)²⁴

Pod koniec lat 70. XIX w. w dalszym ciągu prowadzono prace naprawcze przy organach dawnej *Kuratialkirche* (zob. 1874 r.). Jednocześnie jednak reflektowano nad kwestią przyszłości instrumentu. Z późniejszej korespondencji wynika, że pracowano w Głogówku nad 3 kosztorysami, które przedłożyły firmy: *Haas, Hun-*

²³ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Acten der Königliche Regierung zu Oppeln. Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen, betreffend die Bauten der katholischen Kirche zu Gostitz, Kreis Neiße*, 10.1.1863–31.12.1933, nr 506.

²⁴ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Königliche Regierung zu Oppeln, Abteilung für Kirchen- und Schulwesen – Akten betreffend Bauten bei der katholischen Kuratial-Kirche zu Ober-Glogau, Kreis Neustadt*, 13.8.1907–30.9.1929, sygn. 586, *Bauten bei der Kath. Kirche Pfarrei pp. Oberglogau, Krs. Neustadt*, lata skrajne: 1876–1880.

deck oraz Carla Volkmana. Swój pogląd w tej sprawie wyraził Moritz Brosig. Jest to najbardziej rozbudowana opinia organoznawcza Moritza Brosiga w zbiorze dokumentów rejencji opolskiej. Przedstawia się on tutaj jako znawca brzmienia organów, buduje piramidę głosów, konstruuje głos mieszany – miksturę. Pismo Moritza Brosiga opatrzone jest datą 7 października 1879 r. Kończy się przedłożeniem dyspozycji sekcji manualowych, które ewidentnie są romantyczną koncepcją brzmienia instrumentu. W opinii M. Brosiga czytamy:

*Orgelum- und Erweiterungsbau in der Kuratalkirche zu Ober-Glogau
Breslau 7 October 1879*

Anliegend sende ich den Kostenanschlag zum Orgelumbau in der Curatalkirche zu Ober-Glogau nebst 5 Schriftstücken zurück und bemerke zu demselben ganz gehorsamst Folgendes: Um ein richtiges Verhältniß der 4 füßigen Manualstimmen zu den übrigen und des Oberwerkes zum Hauptwerke herzustellen, wäre es nothwendig die Orgel um 3 kleine Stimmen zu vergrößern. Gegenüber den 5 achtfüßigen und den 2 gemischten Stimmen im Hauptwerk sind 2 vierfüßige nicht ausreichend, zumal unter den ersteren eine starke Zungenstimme genügt die eine vierfüßige Flöte im Oberwerk gegenüber 4 achtfüßigen Stimmen. Ich schlage deshalb vor, ins Hauptwerk noch ein Gemshorn 4', ins Oberwerk ein Octave 4' und zur Verschärfung eine Superoctave 2' zu setzen.

Die Waldflöte 4' ist in eine offene, nur in der tiefsten Oktave gedeckten Flötenstimme umzuändern, weil sich die höheren Oktaven einer gedeckten 4füßigen Stimme zu leicht verstimmen.

Der Cornett wäre durch die tiefste Oktave zu vervollständigen, und zwar deshalb weil die Orgel nur eine 3 fache Mixtur hat, und somit auch diese Oktave, um nicht von den andern auffällig in der Stärke und Klangfarbe abzustecken, einer größeren Verschärfung bedarf. Die Zusammenstellung würde auch dem tiefsten C diese sein: $2 \frac{2}{3} - 2 - 1 \frac{3}{5}$.

Die Mixtur ist am besten folgendermaßen zu konstruieren:

Die 17 tiefsten töne des Principals 8' im Oberwerke, als der Hauptstimme desselben sind in der Klangfarbe und Stärke den übrigen Oktaven dieser Stimme entsprechend herzustellen. Die tiefste Oktave könnte vor Holz sein, um Kosten zu sparen.

Die Orgel muß einen verschließbaren Klaviaturschranke bekommen und der Erbauer die vorgeschriebene 5 jährige Bürgschaft für die Güte des Materials und der Arbeit übernehmen.

Im Übrigen ist gegen den Kostenanschlag nichts zu erinnern und sind die angesetzten Preise angemessen.

Schließlich wäre noch zu erwähnen, daß, wenn für den [kubischen] Inhalt der Kirche eine etwas kleinere Orgel genügen sollte, was ich, da mir derselbe unbekannt ist nicht beurtheilen kann, man sich vielleicht auf 21 Stimmen beschränken und für die Manuale folgende Disposition zugrunde legen könnte:

Hauptwerk:

- 1) *Principal 8'*
- 2) *Bordun 16'*
- 3) *Portunalflöte 8'*
- 4) *Gamba 8'*
- 5) *Trompete 8'*
- 6) *Octave 4'*
C. 2' – 1 1/3' – 1'
c'. 1 – 2/3 – 1/2
c̄ 1/2 – 1/3 – 1/4
c̄̄ 1/2 – 1/3 – 1/4
- 7) *Waldflöte 4'*
- 8) *Quinte 2 2/3'*
- 9) *Superoctave 2'*
- 10) *Cornett 3fach*
- 11) *Mixtur 3fach*

Oberwerk:

- 1) *Principal 8'*
- 2) *Salicet 8'*
- 3) *Lieblich 8'*
- 4) *Octave 4'*

M. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abth. für Kirchen- und Schulwesen
zu Oppeln*

24 stycznia 1880 r. Brosig wysłał do rejencji opolskiej pismo, że oszczędności, jakie poczyniono podczas przygotowywania oferty dla kościoła w Głogówku, nie budzą wątpliwości. Brosig zaznacza, że w piśmie z 29 stycznia odnosi się do prośby R. Hundcka.

*Orgelneubau in der katholischen Kuratalkirche
zu Ober-Glogau*

Breslau 24 Januar 1880

Anliegend sende ich den Nachtrags-Anschlag vom 29 November v.J. betreffend den Orgelneubau in der katholischen Curatalkirche zu Ober-Glogau nebst 9 Schriftstücken und 1 Zeichnung ganz gehorsamst mit dem Bemerken zurück, daß gegen denselben nichts zu erinnern ist und daß die am Schlusse desselben vorgeschlagenen Ersparnisse ohne Bedenken gemacht werden können.

Unter den anliegenden 9 Schriftstücken befindet sich auch das Gesuch des h. Hundeck v. 7 Januar a.c. von welchem mitlerweilen ein Kostenanschlag eingegangen ist, über welchen ich gleichzeitig unterm 29 d.M. berichte.

Dr. M. Brosig.

*An Eine Königliche Regierung, Abth. Für Kirchen- und Schulwesen
zu Oppeln*

W kwestii oferty organmistrza Hundcka (tego dokumentu nie ma w jednostce archiwalnej) Brosig zauważa, że jest ona lepsza od oferty organmistrza Hassa (podobnie jak oferta Carla Volkmana). Kapelmistrz katedry wrocławskiej sugeruje w kosztorysie firmy *Hundeck* dodanie głosu Superoctave 4' oraz zastąpienie miechów klinowych miechem magazynowym. Co do kosztorysu Carla Volkmana, to wyraża opinię o konieczności dodania głosu Octave 4' do sekcji II manuału. Wreszcie na końcu swojej opinii zachowuje powściągliwość w zakresie podpowiadania firmy organmistrzowskiej, której można powierzyć prowadzenie prac.

*Orgelneubau in der katholischen Kuratalkirche
zu Ober-Glogau*

Breslau 29 Januar 1880

Anliegend sende ich die Kostenanschläge der Orgelbaumeister Hundeck und Volkmann zum Orgelbau in der Kuratalkirche zu Ober-Glogau nebst 2 Schriftstücken ganz gehorsamst mit dem Bemerken zurück, daß die selben ebenso empfehlenswerth sind, als der des Orgelbaumeisters Haas, daß also und die Wahl des Orgelbauers in Frage kommt.

In Bezug auf die oben genannten beiden Anschläge muß ich jedoch darauf hinweisen, daß es zweckmäßig wäre, der Disposition des Hundeckschen Anschlages im Pedal noch eine Superoctave 4' beizufügen und anstatt der Kastenbälge Spannbälge anzufertigen; bei dem Volkmannschen Anschlage aber im Oberwerk eine Octave 4' zuzusetzen, wodurch der Preis sich um etwa 660 Mark erhöhen würde.

Was in Bezug auf die Wahl des Orgelbauers als Richtschnur gelten kann, ist in den hier beiliegenden Berichten des Königl. Kreis-Bauamtes v. 15 Januar d. J. und in dem des Königl. Seminarlehrers Förster v. 8 Januar d.J. gesagt.

Dr. M. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abth. Für Kirchen- und Schulwesen
zu Oppeln*

W odpowiedzi na pismo Carla Volkmana, 31 marca 1880 r. M. Brosig doprecyzował, co miał na myśli w swojej opinii z 29 stycznia 1880 r., pisząc o ofercie Carla Volkmana. Dokument miał mówić o głosie Octave 4' oraz głosie Superoctave 2', w sekcji pedału powinien znaleźć się głos czterostopowy oraz głos Flötenbass 8' powinien zostać zastąpiony głosem Violoncello 8'.

*Orgelneubau in der katholischen Kuratalkirche
zu Ober-Glogau*

Breslau 31 März 1880

Indem ich anliegend den Kostenanschlag zum Orgelbau in der Kuratalkirche zu Ober-Glogau nebst 3 Schriftstücken zurücksende bemerke ich zu dem Schreiben des Orgelbaumeisters Volkmann vom 23 Februar a.c. daß es in meinem Berichte vom 29 Januar a. c. heißen muß.

„bei dem Volkmannschen Anschlag eben im Oberwerke eine Octave 4` und eine Superoctave 2`, und im Pedal ebenfalls eine Octave 4` zusetzen, den Flötenbass 8` aber mit einem Violoncello 8` zu vertauschen

Dr. M. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abth. Für Kirchen- und Schulwesen
zu Oppeln*

W piśmie z 11 czerwca 1880 r. Moritz Brosig stwierdza, że po przepracowaniu przez Carla Volkmana swojej oferty, zgodnie ze wskazaniem kapelmistrza katedry wrocławskiej, nie ma do tego dokumentu żadnych uwag (tego kosztorysu nie ma w jednostce archiwalnej). Wszyscy trzej organmistrzowie – według opinii Brosiga – są w stanie przeprowadzić remont organów, najtańszy zaś jest kosztorys Carla Volkmana.

*Orgelneubau in der katholischen Kuratalkirche
zu Ober-Glogau*

Breslau 11 Juni 1880

Anliegend sende ich 12 Schriftstücke und 1 Zeichnung, betreffend den Orgelbau in der Kuratalkirche zu Ober-Glogau zurück und bemerke zu der an mich gerichteten hohen Verfügung vom 29 v.M. ganz gehorsamst Folgendes:

Gegen den neuumgearbeiteten Kostenanschlag des h. Volkmann vom 15 Mai d. J. ist nunmehr nichts zu erinnern, da er Alles berücksichtigt, was ich dem ersten auszustellen für nothwendig fand.

Ebenso ist der Hundecksche durch den Nachtrag vom 21 Februar d. J. in der Weise rektifiziert, daß er dem Umbau zugrunde gelegt werden könnte.

Da die drei Kostenanschläge einschließlich der Nachträge in Bezug auf die Leistungen in der Hauptsache einander gleich sind, so muß, – wie aus der Berechnung des Kgl. Kreis Bauamtes vom 19 Mai d. J. hervorgeht – der Hundecksche als der theuerste und der Volkmannsche als er billigste bezeichnet werden.

Dr. M. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abth. Für Kirchen- und Schulwesen
zu Oppeln*

1880

Kwestia wysyłki dokumentów

W jednostce archiwalnej *Orgelbauten*²⁵ pod datą 28 stycznia 1880 r. znajduje się list Moritza Brosiga skierowany do rejencji opolskiej, w którym opisuje kwestie kosztów „obsługi” wysyłki dokumentów związanych z organami. W piśmie czytamy:

Königliche Regierung!

*Betrifft die Sendungen von Mappen mit Orgelprospekten an den gehorsamst
Unterzeichneten*

Einer Königlichen Regierung erlaube ich mir hierdurch ganz gehorsamst zu ersuchen, die Sendungen von Mappen mit Orgelbauzeichnungen hochgeneigtest „mit Abtrag” zu frankieren, da mir durch dieselben im Laufe der Jahre schon vielfache

²⁵ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – General-Akten betreffend Orgelbauten*, 3.4.1823–31.5.1935, nr 83, p. 247–248.

Ausgaben erwachsen sind und ich außerdem auch die Auslagen für Schreibmaterialien und Verpackung in Orgelbaurevisions-Angelegenheiten für die Regierungsbezirke Breslau und Oppeln zu tragen habe, welche Auslagen wenn ich recht unterrichtet bin, bei andern Regierungsbeamten wegfallen.

In tiefster Ehrfurcht

Einer Königlichen Regierung

Gehorsamster

Dr. M. Brosig

Breslau, d. 28 Januar 1880

W jednostce archiwalnej *Orgelbauten*²⁶ pod datą 10 lutego 1880 r. znajduje się pismo M. Brosiga, w którym wykazuje rejencji opolskiej należności w wysokości 15 fenigów za odbiór przesyłanych do niego paczek z dokumentami.

Königliche Regierung!

Bertiff die Frankirung des Abtrages bei Paketsendungen an den gehorsamst Unterzeichneten.

In Bezug auf das hohe Schreiben Einer Königlichen Regierung vom 4ten d.M. erlaube ich mir ganz gehorsamst zu beweisen, daß die Gebühren für den Abtrag eines Paketes 15 Pfennige betragen.

In tiefster Ehrfurcht

Einer Königlichen Regierung

gehorsamster

Dr. M. Brosig

Breslau, 10 Februar 1880

Zawiadomienie o nieobecności

W jednostce archiwalnej *Orgelbauten*²⁷ pod datą 24 lipca 1880 r. znajduje się list Moritza Brosiga skierowany do rejencji opolskiej, w którym zwraca się on z prośbą o nieprzesyłanie mu dokumentów związanych z organami na czas jego

²⁶ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – General-Akten betreffend Orgelbauten*, 3.4.1823–31.5.1935, nr 83, p. 250.

²⁷ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – General-Akten betreffend Orgelbauten*, 3.4.1823–31.5.1935, nr 83, p. 251–252.

czterotygodniowej nieobecności, począwszy od 2 sierpnia 1880 r., związanej z po-
bytem w sanatorium.

Königliche Regierung!

*Unterzeichneter bittet ganz gehorsamst die Revision etwaiger in August ein-
gesender Orgelanschläge bis nach seiner Rückkehr aus der Bade verschieben zu
dürfen.*

*Einer Königlichen Regierung beehre ich mich ganz gehorsamst anzuzeigen, daß
ich meines Fußleidens wegen genöthigt bin, den 2ten August eine 4 wöchentliche
Badereise anzutreten.*

*Ich bitte deshalb ganz ergebenst die Revision etwaiger in dieser Zeit eingesen-
der Orgelbauanschläge bis nach meiner Rückkehr verschieben zu dürfen.*

In tiefster Ehrfurcht verharret

Einer Königlichen Regierung

gehorsamster

Dr. M. Brosig

Breslau, 24. Juli 1880

Dębie (niem. Dembio)²⁸

W latach 60. XIX w. parafia w Dębiu podjęła kwestię organów w miejscowym kościele parafialnym. Do wypracowania koncepcji została zaproszona firma *Haas* z Głubczyc, która w piśmie z 22 listopada 1869 r. przedstawiła stan organów, wskazując poza szeregiem technicznych niedomagań fakt, że są to jedynie 7-głosowe, jednomanualowe organy, nieodpowiadające wymogom akustycznym świątyni. Kwestie formalne przeciągały się przez wiele kolejnych lat. Ostatecznie rejencja opolska postanowiła skonsultować zaplanowane prace z kapelmistrzem katedry wrocławskiej. W piśmie Moritza Brosiga z 28 listopada 1880 r. czytamy:

*Anfertigung eines neuen Pedals für die Orgel in der katholischen Pfarrkirche zu
Dembio, Kreis Oppeln*

²⁸ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Acten der Königlichen Regierung zu Oppeln. Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen – betreffend die Bauten der katholischen Kirche zu Dembio, Kreis Oppeln*, 20.12.1866–19.5.1883, nr 628.

Breslau, 28 November 1880

Anliegend sende ich den Kostenanschlag zur Anfertigung eines neuen Pedals für die Orgel in der katholischen Pfarrkirche zu Dembio zurück und bemerke zu demselben ganz gehorsamst folgendes:

Jede Geldausgabe für eine neue Orgel von der Beschaffenheit der in Rede stehenden muß als eine Geldverschwendung bezeichnet werden und ist nur dann zu entschuldigen, wenn es absolut an Mittel für ein neues Werk fehlt, bei welchem vielleicht das alte Pfeifenwerk.

Nun von diesem Standpunkta aus ist gegen den Kostenanschlag – dessen Preise angemessen sind – nichts zu erinnern.

Dr. M. Brosig

An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen in Oppeln

Wójcice (niem. Woitz)²⁹

Koniec ósmej dekady XIX w. w parafii Wójcice wiązał się z koniecznością ponownej naprawy organów. Kosztorys na prowadzenie prac przedłożyła świdnicka firma *Schlag & Söhne* (tego dokumentu nie ma w jednostce archiwalnej). Został on wysłany do zaopiniowania przez Moritza Brosiga. Kapelmistrz katedry wrocławskiej w swojej opinii z 10 czerwca 1880 r. odnotował:

Orgelreparatur in der Kirche zu Woitz, bei Ottmachau

Breslau, 10 Juni, 1880

Anliegend sende ich den Kostenanschlag zur Orgelreparatur in der katholischen Kirche zu Woitz nebst zwei Schriftstücken ganz gehorsamst mit dem Bemerkem zurück, daß weder gegen die von der Firma Schlag & Söhne ursprünglich [projektirten], noch auch gegen die in Nachtrage angegebenen unzweifelhaft nicht zu umgehenden Arbeiten, sowie deren Preise etwas einzuwenden ist.

Dr. M. Brosig

An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen in Oppeln

²⁹ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Königliche Regierung zu Oppeln. Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen – Acten betreffend Bauten bei der katholischen Kirche, Pfarrei pp. Woitz, Kreis Grottkau*, 30.9.1879–31.3.1934, nr 452.

1881

Dolna (niem. Dollna)³⁰

W 1881 r. wyniknęła potrzeba naprawy organów w kościele parafialnym w Dolnej. Kosztorys prac przedłożyła firma organmistrzowska *Haas* z Głubczyc. Był on opatrzony datą 6 maja 1881 r. (tego dokumentu nie ma w jednostce archiwalnej). Rejencja opolska wysłała ten dokument do oceny przez kapelmistrza katedry wrocławskiej. Moritz Brosig w swojej opinii z 24 czerwca 1881 r. odnotował:

*Orgelreparatur in der katholischen Kirche Zu Dollna, Kr. Groß Strehlitz
Breslau, 24 Juni 1881*

Anliegend sende ich den Kostennaschlag zur Orgelreparatur in der Katholischen Kirche zu Dollna ganz gehorsamstmit dem Bemerken zurück, daß gegen denselben nichts zu erinnern ist.

Dr. M. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen
in Oppeln*

Zawiadomienie o nieobecności

W jednostce archiwalnej *Orgelbauten*³¹ pod datą 26 czerwca 1881 r. znajduje się list Moritza Brosiga skierowany do rejencji opolskiej, w którym zawiadamia o rozpoczynającej się 11 czerwca 1881 r. jego 5-tygodniowej nieobecności. W związku z tym prosi, aby nie przysyłać mu dokumentów związanych z organami, względnie wysyłać je do Cieplic Śląskich, gdzie będzie odbywał swoją sanatoryjną kurację.

Königliche Regierung!

Betrifft die während der Badereise des gehorsamst Unterzeichneten etwa zu erledigende Revisionen von Orgelbauanschlügen.

³⁰ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Acten der Königlichen Regierung zu Oppeln. Abtheilung des Innern – Acten betreffend die Bauangelegenheiten der kathol. Kirche in Dollna in Gross Strehlitzer Kreise*, 2.1.1863–9.12.1882, nr 757.

³¹ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – General-Akten betreffend Orgelbauten*, 3.4.1823–31.5.1935, nr 83, p. 253–254.

Einer Königlichen Regierung beehre ich mich ganz gehorsamst anzuzeigen, daß ich den 11ten Juni eine 5 wöchentliche Badereise nach Warmbrunn anzutreten genöthigt bin, und deshalb ganz gehorsamst zu bitten, etwaige in dieser Zeit fallende Aufträge, betreffend die Revision von Orgelbauanschlägen entweder hochgenueigtest zurückhalten, oder mir nach Warmbrunn nachschicken zu wollen. Die Zusendung großer Mappen mit Zeichnungen dürfte nach meiner unmaasgeblichen Meinung vielleicht nicht nothwendig sein, da diese Zeichnungen mehr den Königlichen Baubeamten angehen. Meine Wohnung in Warmbrunn werde ich mir erlauben genau anzugeben sobald a[...] bezogen.

*In tiefster Ehrfurcht
Einer Königlichen Regierung gehorsamster*

Dr. M. Brosig

Breslau, 26. Juni 1881

Nowy Świętów (niem. Deutsch Wette)³²

W 1879 r. rada parafialna w Nowym Świętowie stwierdziła krytyczny stan organów w miejscowym kościele. Propozycję wybudowania nowych organów przedłożył Heinrich Schlag ze Świdnicy (tego dokumentu nie ma w jednostce archiwalnej). Rejencja opolska wysłała kosztorys do Moritza Brosiga. Kapelmistrz katedry wrocławskiej w swojej opinii z 11 sierpnia 1881 r. odnotował (wysłał ją z Cieplic Śląskich, niem. Warmbrunn, co wynikało z prośby kapelmistrza wrocławskiego):

*Orgelneubau in der katholischen Kirche zu Deutsch Wette, Kreis Neisse
Warmbrunn, 11 August 1881*

Anliegend sende ich den Kostenanschlag zum Orgelneubau in der katholischen Kirche zu Deutsch Wette nebst einer Zeichnung ganz gehorsamst mit dem Bemerkungen zurück, daß ich bei einer so kleinen Orgel, wie der hier projektirten mit nur einer 16füßigen Pedalstimme und 3 achtfüßigen Manualstimmen, eine 16 füßige Stimme in Manual für ungerechtfertigt halte, und nach meinem dafür halten einer 8 füßige Stimme, etwa Gemshorn 8', mehr am Platze wären.

Im Übrigen ist gegen den Kostenanschlag, weder in Bezug auf die einzelnen Positionen, noch auf deren Preise, etwas zu erinnern

³² APO: Rejencja Opolska, t. I: Rejencja Opolska – Königliche Regierung zu Oppeln. Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen – Acten betreffend die Bauten an der katholischen Kirche zu Deutsch Wette, Kreis Neisse, 27.2.1868–30.6.1936, nr 554.

Dr. M. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen
in Oppeln*

1882

Radzikowice (niem. Stephansdorf)³³

Data 14 czerwca 1881 r. opatrzony jest kosztorys firmy *Gebrüder Schlag* ze Świdnicy na naprawę organów w Radzikowicach (tego dokumentu nie ma w jednostce archiwalnej), który został wysłany do zaopiniowania przez Moritza Brosiga. Kapelmistrz katedry wrocławskiej odpowiedział pismem z 4 lutego 1882 r., w którym czytamy:

*Orgelreparatur in der katholischen Kirche Zu Stephansdorf, Kreis Neisse
Breslau, 4 Februar 1882*

Gegen den Kostenanschlag für die Reparatur in der katholischen Kirche zu Stephansdorf, Kreis Neisse, welchen ich anliegend ganz gehorsamst zurücksende, ist nichts zu erinnern.

Dr. M. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen
in Oppeln*

1884

Burgrabice (niem. Borkendorf)³⁴

15 maja 1882 r. rada parafialna z Burgrabice zwróciła się do rejencji opolskiej ze wskazaniem konieczności naprawy organów w miejscowym kościele parafialnym.

³³ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Acten der Königlichen Regierung zu Oppeln, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen – betreffend Bauten in der katholischen Kirche zu Stephansdorf, K. Neisse*, 8.4.1870–1.3.1934, nr 548.

³⁴ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Acten der Königlichen Regierung zu Oppeln, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen – betreffend die Bauten der katholischen Kirche zu Borkendorf, K. Neisse*, 29.8.1866–31.12.1906, nr 499.

Z biegiem czasu zostały sporządzone dwa kosztorysy na wykonanie prac organmistrzowskich. A. Hoffmann z Głucholaz (?) przedstawił kosztorys opatrzony datą 24 lipca 1882 r. i opiewający na sumę 697 marek. Drugi kosztorys jest ponad rok starszy. Jego autorem jest Max Hundeck. Dokument opatrzony jest datą 27 sierpnia 1883 r. i opiewa na 1191 marek. Warto podkreślić, że oba dokumenty znajdują się w jednostce archiwalnej. Innym kosztorysem, którego nie ma w jednostce archiwalnej, jest propozycja firmy *Schlag & Söhne* ze Świdnicy na budowę nowych organów na bazie starego instrumentu. Z innego pisma dowiadujemy się, że był on opatrzony datą 17 lutego 1883 r. Rada parafialna z Burgrabic zdecydowała się na rozwiązanie zaproponowane przez świdnicką firmę. Jej kosztorys został zaopiniowany przez Moritza Brosiga. W jego piśmie z 13 stycznia 1884 r. czytamy:

Orgelbau in der katholischen Kirche zu Borkendorf, Kr. Neiße

Breslau, 13 Januar 1884

Gegen den Kostenanschlag zum Orgelneubau in der katholischen Pfarrkirche zu Borkendorf, welchen ich anliegend nebst zwei Beilagen und 2 Zeichnungen gehorsamst zurücksende, ist nichts zu erinnern.

Prof. Dr. Brosig

An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen in Oppeln

Świniary (niem. Blumenau)³⁵

Rada parafialna ze Świniar podjęła w 1884 r. kwestię konieczności naprawy organów w miejscowym kościele parafialnym. Kosztorys na prowadzenie prac organmistrzowskich (tego dokumentu nie ma w jednostce archiwalnej) przedłożył organmistrz Czopka z Olesna, zawierając propozycję „polepszenia” organów. Rejencja opolska wysłała kosztorys do zaopiniowania przez Moritza Brosiga. Kapelmistrz katedry wrocławskiej w swojej opinii z 8 czerwca 1884 r. odnotował:

Orgelreparatur in der katholischen Kirche zu Blumenau, Kreis Kreuzburg

³⁵ APO: *Rejencja Opolska*, t. I: *Rejencja Opolska – Königliche Regierung zu Oppeln. Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen – Acten betreffend Bauten der katholischen Kirche zu Babitz, Kreis Leobschütz*, 17.5.1879–30.6.1935, nr 455.

Breslau, 8 Juni 1884

Zu dem anliegenden Kostenanschlag betreffend die Orgelreparatur in der katholischen Kirche zu Blumenau bemerke ich ganz gehorsamst Nachstehendes:

Die von h. Czopka angegebenen Verbesserungen bezüglich der Pedalkoppel und des Subbasses sind, wenn aus dem Werkchen eine brauchbare Orgel werden soll, nicht zu umgehen.

Aber auch ebenso wenig der Umtausche der Flaut major mit einem kräftigen Principal (12 löth. die tiefste Oktave von Holz und allenfalls bis G incl. gedeckt) damit die hohen Stimmen nicht dominieren.

Im Übrigen ist gegen dem Kostenanschlag nichts einzuwenden.

Prof. Dr. Brosig

*An Eine Königliche Regierung, Abtheilung für Kirchen- und Schulwesen
in Opoln*

3. Omówienie dokumentów

Przedłożona dokumentacja organoznawcza, pochodząca od Moritza Brosiga, przedstawia go jako niewątpliwego znawcę instrumentu. Nie dziwi zatem fakt, że rejencja opolska współpracowała z nim na tym polu. Był z pewnością osobą szanowaną, której dobre imię znane było dużo dalej niż w samym Wrocławiu, gdzie pełnił posługę kapelmistrza katedralnego. Twórczość kompozytorska, działalność naukowa i pedagogiczna, jak również zaangażowanie w kształtowanie muzycznego oblicza wrocławskiej katedry – to tylko niektóre powody ówczesnego uznawania osoby Moritza Brosiga. Do tego dodać należy jego rzeczoznawczą aktywność. Z pewnością zbiór dokumentów znajdujących się w Archiwum Państwowym w Opolu, a dotyczących Śląska Opolskiego, nie wyczerpuje całej działalności Brosiga w obszarze organoznawstwa. Wiele z nich bez wątpienia czeka jeszcze na odnalezienie w różnych archiwach państwowych i kościelnych. Zbiór opolski, który prezentujemy w niniejszym artykule, liczy 35 dokumentów. Napisane zostały w latach 1871–1884. Część z nich to pisma informujące o zbliżającej się nieobecności Moritza Brosiga lub mówiące o kwestiach formalnych jego działalności organoznawczej. W wielu swoich opiniach oświadcza on, że nie ma żadnych uwag do koncepcji naprawy organów. Zaznacza, że odsyła dokumenty, np. kosztorysy, ale nie ma ich w jednostkach archiwalnych, trudno więc odnieść się w jakikolwiek sposób do jego ewentualnych uwag.

W opiniach, w których ich autor podnosi kwestie organoznawcze, skupia się w zasadzie głównie na kwestiach brzmieniowych:

- zwraca uwagę na konieczność obecności przedstawicieli różnych rodzin głosowych w sekcjach,
- analizuje menzury głosów,
- zwraca uwagę na właściwe zestawianie głosów w piramidzie brzmieniowej,
- podkreśla konieczność wyrównania intonacji szeregu tonów w rejestrze,
- zestawia brzmienie głosów i piszczałek z materiałem, z jakiego są wykonane,
- wielokrotnie wskazuje potrzebę łączników do sekcji pedału – należy ją tak konstruować, aby nie utrudniać gry organiście,
- zestawia chóry głosów mieszanych.

Zwraca ponadto uwagę na stan miechów.

W zakresie szczegółów organoznawczych najbardziej instruktywna jest opinia z 7 października 1879 r., dotycząca organów w dzisiejszym kościele pw. św. Franciszka w Głogówku (dawniej *Kuratialkirche*). Brosig poleca powiększenie dyspozycji organów, ponieważ – jak stwierdza – w piramidzie brzmieniowej głosów ośmiostopowych „nie równoważą” głosy czterostopowe. Zmienia schemat głosów mieszanych. Cornett wymaga, według niego, przeformułowania pierwszej oktawy: $2 \frac{2}{3} - 2 - 1 \frac{3}{5}$. Zmienia także schemat Mixtury:

Wydaje się to być typowa mikstura romantyczna, trzychórowa, rozpoczynająca się na chórze dwustopowym, kwintowo-oktawowa, nierepetująca przez pierwsze trzy oktawy. Oznacza to, że na pierwszym C brzmia chóry $2' + 1 \frac{1}{3}' + 1'$ – i ten układ jest kontynuowany bez repetycji aż do c^2 . Wszystkie trzy chóry biegną więc w naturalnym porządku wznoszącym. Na c^2 układ repetuje i jest taki sam jak w poprzedzającej go oktawie, po czym dochodzi do końca klawiatury (nawet do d^4 lub f^4 – zależnie od zasięgu klawiatury). Przebieg mikstury ilustruje rysunek na następnej stronie.

Mikstura ta upodabnia się trochę do *Progressio harmonique*. Taka „konstrukcja” mogła występować również w tym układzie z repetycją na trzecim c (tu jest na czwartym), ale to też zależało od tego, jaka była obsada całego manualu. Za taką interpretacją przemawia też fakt, że jest to notka zrobiona przez kompozytora i rzeczoznawcę romantycznego, czyli Moritza Brosiga³⁶.

W opiniach rzeczoznawczych Moritza Brosiga pada wiele nazw warsztatów organmistrzowskich. Kapelmistrz katedry wrocławskiej z szacunkiem i obiektywną

³⁶ Opinia konsultowana z prof. J. Gembalskim, 1 III 2020.

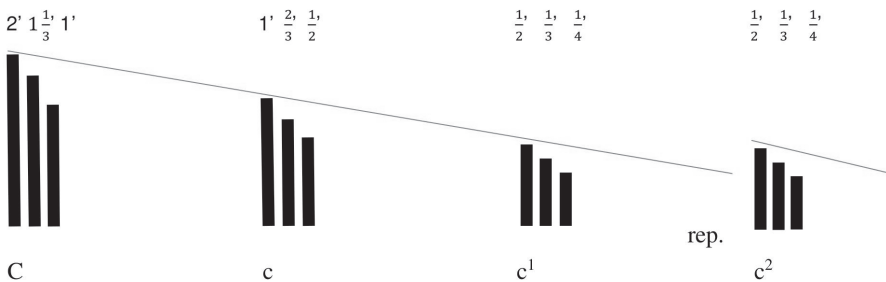
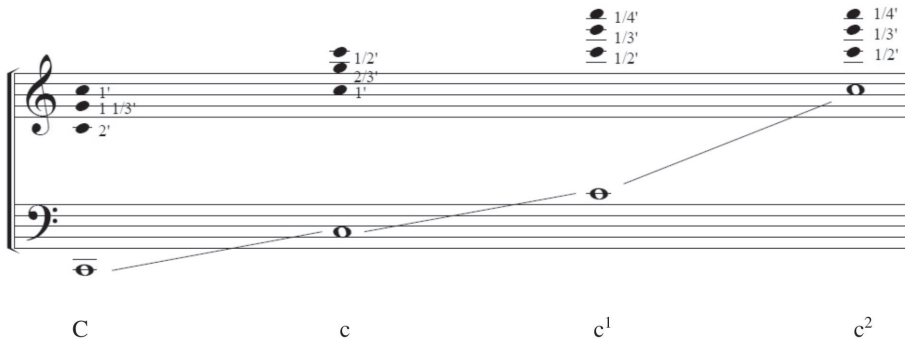
precyzją odnosi się do dużych firm organmistrzowskich oraz niewielkich, na ogół jednoosobowych warsztatów. Wyraźnie stroni od faworyzowanie któregoś z organmistrzów. Zwraca uwagę na ceny za przewidziane do wykonania prace.

$$C. \quad 2' - 1 \frac{1}{3}' - 1'$$

$$c'. \quad 1 - \frac{2}{3}' - \frac{1}{2}'$$

$$\bar{c}. \quad \frac{1}{2}' - \frac{1}{3}' - \frac{1}{4}'$$

$$\bar{\bar{c}}. \quad \frac{1}{2}' - \frac{1}{3}' - \frac{1}{4}'$$

Ks. P. Tarlinski pisze, że „organy, jako instrument liturgiczny i koncertowy, cieszą się niesłabnącym zainteresowaniem rządców kaplic i kościołów, organologów, organmistrzów, organistów, melomanów, a także kompozytorów, którzy dla swych wizji muzycznych odkrywają niepowtarzalność ich brzmienia”³⁷. W słowach tych

³⁷ Piotr Tarlinski. 2013. Wstęp. W *Śląskie organy III. Materiały konferencji organoznawczej zorganizowanej przez Katedrę Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego oraz Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej w dniu 30 marca 2013 roku* (Sympozja 84). Red. Grzegorz Pożniak, Piotr Tarlinski, 5. Opole: Redakcja Wydawnictwa Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

zawarta jest nie wprost pewna prawda o aktywności Moritza Brosiga jako rzeczoznawcy od organów. Jako uczulony na brzmienie instrumentu kompozytor, „pełen swych wizji muzycznych”, o dogłębnej wiedzy organologicznej, wpisał się w historię budownictwa organowego na Śląsku, wszak jego opinie rzeczoznawcze ukierunkowywały działalność śląskich organmistrzów. Z niniejszego wynika wreszcie jeszcze jeden wniosek. Ten mianowicie, że działalność organoznawców na Śląsku wymaga jeszcze szeregu zabiegów badawczych.

*

Bibliografia

- Archiwum Państwowe w Opolu: Rejencja Opolska, t. I: Rejencja Opolska. Akta.
- Matysiak Waldemar. 1934. *Breslauer Domkapellmeister von 1831–1925*. Düsseldorf: G.H. Nolte.
- Pośpiech Remigiusz. 2004. *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego.
- Poźniak Grzegorz. 2019. *Firma organmistrzowska „Berschdorf” z Nysy. Działalność na Opolszczyźnie na podstawie zbiorów Archiwum Państwowego w Opolu*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego.
- Poźniak Grzegorz, Tarlinski Piotr (red.). 2013. *Śląskie organy III. Materiały konferencji organoznawczej zorganizowanej przez Katedrę Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego oraz Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej w dniu 30 marca 2013 roku*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego.
- Poźniak Grzegorz, Tarlinski Piotr (red.). 2015. *Śląskie organy IV. Materiały konferencji organoznawczej zorganizowanej przez Katedrę Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego oraz Diecezjalny Instytut Muzyki Kościelnej w dniu 18 marca 2015*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego.
- Schirdewahn Alois. 1936. *Domkapellmeister Professor Dr. Moritz Brosig. Züge aus seinem und seiner Eltern Leben*. Neisse: Verl. d. Neisser Zeitung.
- Tarlinski Piotr. 2019. *Muzyka kościelna na Górnym Śląsku w kontekście cecylianizmu i przemian społecznych (1868–1918)*. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego.
- Walter Rudolf. 1988. *Moritz Brosig (1815–1887). Domkapellmeister in Breslau*. Dülmen: Laumann.
- Zduński Maria (red.). 1990. *Tradycje śląskiej kultury muzycznej*. Wrocław: Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego.

*

Streszczenie: Moritz Brosig (1815–1887) był śląskim muzykiem, organistą i kompozytorem. Jego twórcza działalność koncentrowała się na szeroko pojętej muzyce liturgicznej. Archiwum Państwowe w Opolu przechowuje 35 opinii organoznawczych sporządzonych przez niego w latach 1871–1884, które dotyczą instrumentów na Śląsku Opolskim. Jest to niezwykle interesujący i bogaty zestaw dokumentów, pełen ciągle nieodkrytej wiedzy o śląskim budownictwie organowym XVIII–XX w. Artykuł prezentuje zawartość opinii eksperckich Moritza Brosiga. Autor skupia się na kwestiach brzmieniowych, ale wymienia także wiele nazw ówczesnych warsztatów organmistrzowskich.

Słowa kluczowe: Moritz Brosig, Śląsk Opolski, organy piszczalkowe, organoznawstwo.

Abstract: Moritz Brosig (1815–1887) – his Activity as a Pipe Organ Supervisor in Opole Silesia Based on the Collection in the State Archives of Opole. Moritz Brosig (1815–1887) was a Silesian musician, organist, and composer. His creative activity focused on broadly understood liturgical music. The State Archives in Opole have conserved 35 opinions about organs that were arranged by him in the years 1871–1884, and which pertain to instruments in Opole Silesia. It is an interesting and rich set of documents, full of still undiscovered knowledge about Silesian organ construction in the 18th–20th centuries. The article presents the content of expert opinion about Moritz Brosig, and focuses mainly on sound issues. The author lists many names of the then organ building companies.

Keywords: Moritz Brosig, Opole Silesia, pipe organ, pipe organ supervisor.